

УДК 342.7

*Христина Ігорівна Кметик-Подубінська,  
доцент кафедри інтелектуальної власності,  
інформаційного та корпоративного права  
Львівського національного університету імені Івана Франка,  
кандидат юридичних наук, доцент  
ORCID: 0000-0002-6572-7134*

## ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

**Постановка проблеми.** Життя сучасного інформаційного суспільства тісно пов'язане з використанням значної кількості інформації та інформаційних ресурсів. Саме завдяки цьому відбувається збір, узагальнення та концентрація відомостей про основні аспекти його життєдіяльності у різних сферах – соціально-економічній, політичній, освітній, науковій, культурній тощо. Тому цілком природно, що одночасно з динамічним розвитком суспільства, який спостерігаємо сьогодні, організація використання інформаційних ресурсів чинить дедалі більший вплив на суспільні відносини. Власне тому інформація стає головним і універсальним ресурсом суспільства, а право на доступ до неї потребує ґрунтовного наукового дослідження.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженню проблематики доступу до інформації присвячено чимало вітчизняних і зарубіжних публікацій. Зазначених питань тією чи іншою мірою торкалися П. Біркіншоу, Г. Бланк, Ю. Богдан, К. Верамантрі, С. Дорогих, Н. Каменська, М. Колеснікова, І. Кушнір, А. Марущак, О. Нестеренко, Л. Олексюк, Р. Перлінгейро, Л. Рудник, О. Северин, О. Сибіга, Є. Тептюк, І. Чиж та ін. У своїх дослідженнях науковцями аналізувалися різні аспекти права на доступ до інформації, його співвідношення з правом на інформацію та розуміння як елементу правового статусу особи, визначення поняття доступу до інформації, а також позиціонування його як «права знати». Водночас поняття і сутність цього права досі залишається важливим теоретико-прикладним питанням.

**Мета статті.** Метою дослідження є аналіз поняття та сутності права на доступ до інформації в сучасному інформаційному суспільстві.

**Методи дослідження.** Оптимальною методологічною основою є комплекс філософсько-світоглядних підходів до вивчення поняття та сутності права на доступ до інформації, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Використано методи аналізу, синтезу, дедукції, індукції, структурно-функціональний, герменевтико-правовий та порівняльно-правовий методи.

**Основні результати дослідження.** Поняття права на доступ до інформації в науковій літературі здебільшого вживається загалом разом з поняттям права на інформацію. Як зазначають вітчизняні науковці, право на інформацію охоплює право знати про створення й функціонування всіх конкретних інформаційних систем, що стосуються особистого життя громадянина; право надавати згоду на збирання інформації, що має особистий характер; право перевіряти достовірність такої інформації і спростовувати недостовірну інформацію; право на достовірну інформацію про стан навколишнього середовища тощо [4, с. 88].

Дослідниками обґрунтовується існування двох підходів до трактування права на інформацію, що існують у правовій науці та законодавстві. У рамках вузького підходу право на інформацію трактується тільки як право на отримання (доступ) до інформації, тобто як відносне право. Своєю чергою широкий підхід передбачає віднесення до права на інформацію всіх видів суб'єктивних прав, спрямованих на інформацію чи на здійснення дій з нею [4, с. 88].

У зарубіжних джерелах право на доступ до інформації визначається як фундаментальне право, захищене більшістю конституцій світу. Зазначається, що коли громадяни мають доступ до інформації про те, як працюють їхні владні структури, вони можуть реалізувати своє право на свободу вираження поглядів більш змістовно [1].

Серед науковців немає єдності думок щодо розуміння цих понять. Вони можуть трактуватися як єдине ціле, як частина і ціле, у широкому і вузькому значеннях. На нашу думку, такі неузгодженості термінології дещо ускладнюють розуміння відповідних прав. Однак достеменно зрозуміло одне: ці поняття є тісно взаємопов'язаними і, в силу свого змістового наповнення, у законодавстві і науковій доктрині завжди йдуть поруч.

Національне законодавство право особи на інформацію закріплює на найвищому рівні – в Конституції України, що свідчить про надважливість регулювання відповідних відносин для держави і суспільства. Відповідно до статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [3].

Офіційне тлумачення положення частини другої статті 34 Конституції України надано в Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. Так, згідно з частинами першою, другою статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Цим конституційним положенням відповідають приписи Цивільного кодексу України, якими встановлено, що фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (абзац перший частини першої статті 302) [9].

Однією з гарантій реалізації конституційних прав на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації, на думку Конституційного Суду, є законодавче закріплення права кожного на доступ до інформації, яке забезпечується систематичним та оперативним оприлюдненням інформації в офіційних друкованих виданнях, на офіційних вебсайтах у мережі Інтернет, на інформаційних стендах та будь-яким іншим способом, а також шляхом надання інформації на запити [9].

У Роз'ясненнях Міністерства юстиції України від 03.05.2012 року право на доступ до інформації тлумачиться як важливий елемент правового статусу особи. Визначено, що право на доступ до інформації є конституційним правом людини, яке передбачене і гарантоване статтею 34 Конституції України, а саме, право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір [6].

З аналізу відповідних положень зрозуміло, що право на доступ до інформації трактується в контексті основоположних прав людини, визнається важливим елементом правового статусу особи, невід'ємним, невідчужуваним і гарантованим конституційним правом людини.

У цьому контексті змістовно важливим є Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини четвертої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020. У цьому Рішенні зазначається таке. Положення частин першої, другої статті 34 Конституції України кореспондуються з пунктом 1 статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, згідно з якою кожен має право на свободу вираження поглядів; це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Пунктом 2 статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року передбачено, що кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати й поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір [10].

Висловлюючи свою правову позицію, Конституційний Суд України звертає увагу на єдність підходів до розуміння права на інформацію та доступ до неї в тісному зв'язку з положеннями міжнародного законодавства. Про це також свідчить аналіз генези правового закріплення та міжнародних стандартів права на доступ до інформації.

Як свідчить аналіз законодавства і доктринальних джерел, право на доступ до інформації доволі часто трактується з прив'язкою суто до публічної інформації. Право на доступ до інформації, або свобода інформації в літературі визначається як право будь-якої особи звертатися до будь-якого державного органу з проханням отримати інформацію щодо державних послуг, державних коштів тощо, щоб отримати консультацію або отримати цю інформацію [1].

На думку О. Сибіги, з ухваленням у січні 2011 року Закону України «Про доступ до публічної інформації» акцент у дослідженнях доступу до інформації змінився. Термін «доступ до інформації» став асоціюватися в науковій літературі суто із процедурою доступу до публічної інформації, яка передбачена названим Законом. Насправді ж, зазначає науковець, доступ до інформації регламентується й іншими нормативно-правовими актами. Категорія «доступ до інформації» охоплює доступ до відкритої інформації, різновидом якої є публічна інформація, і до інформації з обмеженим режимом доступу, а саме конфіденційної, таємної і службової. Таким чином доступ до інформації може набувати різних форм прояву, а доступність інформації є одним із головних принципів сучасного інформаційного суспільства [11, с. 234–240].

Погоджуючись з такою позицією, вважаємо, що тлумачення доступу лише в контексті публічної інформації є дещо звуженим і не дає змоги повною мірою досягнути зміст відповідного права. Це значною мірою пов'язано з тим, що таке розуміння не враховує той факт, що інформація може бути не лише публічною.

Стаття 10 Закону України «Про інформацію» містить перелік видів інформації за змістом. Крім того, стаття 20 згаданого закону за порядком доступу виокремлює відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Відповідно до закону будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом [8]. У такий спосіб законодавець закріплює відкритість інформації «за замовчуванням», тоді як для віднесення відомостей до інформації з обмеженим доступом вимагається наявність до цього нормативних «показань» і дотримання ряду законодавчих вимог. Тому вважаємо за потрібне вести мову про право на доступ до інформації в ширшому розумінні, з урахуванням специфіки кожного виду інформації.

Важливо зазначити, що право на доступ до інформації тісно пов'язане з іншими фундаментальними правами, передусім з такими, як свобода думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань. Із реалізацією права на свободу думки і слова пов'язане становлення інформаційного суспільства. Цей напрям розвитку суспільних відносин, на думку науковців, є важливим з огляду на те, що вони дають можливість забезпечити позитивні зміни в життєдіяльності суспільства і людини в Україні, а саме: збільшити рівень захисту прав і свобод людини та її добробуту, активізувати участь громадян в управлінні державою, сприяти розвитку демократії; підвищити конкурентоспроможність України, ефективність державного управління, продуктивність праці у всіх сферах економіки, рівень інформаційної безпеки людини, суспільства, держави, ступінь розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, зокрема українського сегмента Інтернету; забезпечити перехід економіки до моделі науково-технічного та інноваційного розвитку, збільшити частку наукоємної продукції, сприяти якості та доступності послуг освіти, науки, культури, охорони здоров'я за рахунок упровадження інформаційних технологій; розширити можливості людини отримувати доступ до національних і світових інформаційних електронних ресурсів; створити нові робочі місця, поліпшити умови роботи і життя людини; поглибити запровадження нормативно-правових засад інформаційного суспільства [2].

Право на доступ до інформації значною мірою є запорукою ефективної реалізації низки інших особистих, політичних, економічних і культурних прав. Стаття 32 Конституції України встановлює такі принципи, як недоторканність особистого та сімейного життя людини; заборона збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди; право кожного знайомитися з інформацією про себе; а також судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе, вимагати вилучення такої інформації та відшкодування заподіяної шкоди, у т. ч. моральної. Стаття 40 закріплює право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Також стаття 50 встановлює право на безпечне довкілля; гарантію права вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість хар-

чових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення і вказівку, що така інформація ніким не може бути засекречена [3]. Тому цілком правильно стверджувати, що доступ до інформації є важливим інструментом розвитку та підтримки демократії. Адже для того, аби брати участь у житті суспільства і впливати на прийняття владних рішень, важливо як мінімум знати ключові процеси, що в ньому відбуваються.

У такому ключі важливою є ідея формування демократії участі та етики спільного використання інформації (в тому числі на основі сучасних технологій комунікації), запропонована свого часу зарубіжними науковцями. Реальність взаємозв'язків між виборними посадовими особами, засобами масової інформації та виборцями, на думку М. Рокара, є серцевиною сучасної демократії, якої не буває без вільної інформації так само, як і не буває вільної інформації без демократії. Отже, виникає нова форма демократії – інформаційна [5, с. 9–15]. Тому видається очевидним розуміння того, що демократія неможлива без відведення в ній особливо важливої ролі інформації та забезпечення доступу до неї, які є необхідним з'єднувальним містком між різними сегментами сучасного інформаційного суспільства.

**Висновки.** Інформація в сучасному суспільстві є важливим стратегічним активом, а забезпечення доступу до неї стає необхідною умовою його розвитку, дає можливість вирішувати складні завдання у різних сферах життєдіяльності.

Право на доступ до інформації напряму пов'язане з участю суспільства у процесі прийняття рішень у державі, сприяє прозорості органів державного управління, боротьбі з корупцією, є важливим компонентом належного врядування та показником демократичності та плюралізму в суспільстві.

У закріпленні на законодавчому рівні права на доступ до інформації вбачається гарантованість кожній особі у відкритості, доступності інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, шляхом вільного її отримання (через звернення чи через запит на інформацію) для забезпечення своїх потреб і законних інтересів [6]. Тому розуміння важливості права на доступ до інформації та способу, який кожна країна обирає для його захисту, має вирішальне значення, оскільки його розширення є центром сучасних викликів, з якими стикається демократія.

#### Список використаних джерел

1. Access to Information: Definition, Importance, Expansion. Liberties EU. January 16, 2023. URL: <https://www.liberties.eu/en/stories/access-to-information/44612>
2. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і доповн. Харків: Право, 2011. 1128 с.
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4269>
4. Політанський В. С. Право на інформацію в системі основоположних прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4 (87). С. 86–95.
5. Пономаренко А. Б., Ковальов Д. В. Е-демократія як спосіб здійснення прямої демократії. *Політичні інститути та процеси. Політичне життя*. 1–2. 2017. С. 9–15.
6. Право на доступ до інформації як елемент правового статусу особи. Мін'юст України; Роз'яснення від 03.05.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-12#Text>
7. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
8. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. Рішення Конституційного суду України від 20.01.2012 № 2-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#n51>
10. Рішення Першого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини четвертої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України». Рішення Конституційного Суду України від 22.01.2020 № 1-п(І)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-20#Text>

11. Сибіга О. М. Поняття «доступ до інформації» і «право на інформацію» у національному законодавстві та науковій літературі. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск 8. С. 234–240.

### References

1. Access to Information: Definition, Importance, Expansion. Liberties EU. January 16, 2023. URL: <https://www.liberties.eu/en/stories/access-to-information/44612>
2. Konstytutsiia Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar / redkol.: V. Ya. Tatsii (holova redkol.), O. V. Petryshyn (vidp. sekretar), Yu. H. Barabash ta insh.; Nats. akad. prav. Nauk Ukrainy. 2-he vyd., pererobl. i dopov. Kharkiv: Pravo, 2011. S. 247–248.
3. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4269>
4. Politsanskyi V. S. Pravo na informatsiiu v systemi osnovopolozhnykh prav i svobod liudyny i hromadianyna. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2016. № 4 (87). S. 88.
5. Ponomarenko A. B., Kovalov D. V. E-demokratii yak sposib zdiisnennia priamoï demokratii. *Politychni instytuty ta protsesy. Politychne zhyttia*. 2017. 1–2. S. 9–15.
6. Pravo na dostup do informatsii yak element pravovoho statusu osoby. Miniust Ukrainy; Roziasnennia vid 03.05.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-12#Text>
7. Pro dostup do publichnoi informatsii: Zakon Ukrainy vid 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
8. Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
9. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Zhashkivskoi raionnoi rady Cherkaskoi oblasti shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen chastyn pershoi, druhoi statii 32, chastyn druhoi, tretioi statii 34 Konstytutsii Ukrainy. Rishennia Konstytutsiinoho sudu Ukrainy vid 20.01.2012 № 2-rp/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#n51>
10. Rishennia Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinoiu skarhoiu Pleskacha Viacheslava Yuriiiovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen drugoho rechennia chastyny chetvertoï statii 42 Zakonu Ukrainy «Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy». Rishennia Konstytutsiinoho sudu Ukrainy vid 22.01.2020 № 1-r(I)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-20#Text>
11. Sybiha O. M. Poniattia «dostup do informatsii» i «pravo na informatsiiu» u natsionalnomu zakonodavstvi ta naukovii literaturi. *Yurydychnyi biuleten*. 2018. Vypusk 8. S. 234–240.

### Кметик-Подубінська Х. І. Право на доступ до інформації: поняття та сутність

Стаття присвячена дослідженню поняття та сутності права на доступ до інформації в сучасному інформаційному суспільстві.

У контексті аналізу проблематики підходів до розуміння права на доступ до інформації автором проаналізовано праці вітчизняних і зарубіжних дослідників.

У статті з'ясовано існування двох підходів до трактування права на інформацію. У рамках вузького підходу – як право на отримання (доступ) до інформації, тобто як відносне право, а також у рамках широкого підходу, що передбачає віднесення до права на інформацію всіх видів суб'єктивних прав, спрямованих на інформацію чи на здійснення дій з нею.

Виокремлено розуміння сутності права на доступ до інформації через трактування його в контексті основоположних прав людини, визнання важливим елементом правового статусу особи, невід'ємним, невідчужуваним і гарантованим конституційним правом людини.

Простежено тісний зв'язок права на доступ до інформації з іншими фундаментальними правами, такими як свобода думки і слова, вільне вираження поглядів і переконань; визначено його запорукою реалізації низки інших особистих, політичних, економічних та культурних прав. Будучи пов'язаним з участю суспільства у процесі прийняття рішень у державі, право на доступ до інформації визначено важливим компонентом демократичного врядування.

**Ключові слова:** інформація, інформаційне суспільство, інформаційні відносини, право на інформацію, право на доступ до інформації.

### Kmetyk-Podubinska Kh. I. The Right to Access to Information: Concept and Essence.

The author notes that due to the dynamic development of society, the organization of the use of information resources has a significant impact on social relations. Information, penetrating all spheres of society, becomes its main and universal resource, and the right to access it requires thorough scientific research.

In the context of analyzing the issues of approaches to understanding the right to access to information, the author analyzed the works of domestic and foreign researchers. The author considered individual positions of researchers on various aspects of the right to access information, its correlation with the right to information and understanding as an element of the legal status of a person. At the same time, it is noted that despite the large number of works on this issue, the concept and essence of this right still remains an important theoretical and applied issue.

The article clarifies the existence of two approaches to the interpretation of the right to information. Within the framework of a narrow approach, the right to information is interpreted only as the right to receive (access) to information, that is, as a relative right. A broad approach involves attributing to the right to information all types of subjective rights aimed at information or at performing actions with it.

The lack of unity of opinion regarding the understanding of the right to information and the right to access information is traced, since they can be interpreted as a single whole, as a part and a whole, in a broad and narrow sense. However, it is emphasized that these concepts are interconnected and, due to their content, always go hand in hand in legislation and scientific doctrine.

The importance of regulating information relations for the state and society is emphasized, as evidenced by the consolidation of the right to access information at the highest legislative level.

The understanding of the essence of the right to access information is highlighted through its interpretation in the context of fundamental human rights, recognition as an important element of the legal status of a person, an inalienable, inalienable and guaranteed constitutional right of a person.

The emphasis is on the issue of unjustified narrowing of the interpretation of access only in the context of public information. Instead, it is proposed to talk about all types of information and the right to access in a broader sense, taking into account the specifics of each type.

It is concluded that the right to access information is closely related to other fundamental rights, primarily such as freedom of thought and speech, free expression of one's views and beliefs, and is a guarantee of the effective implementation of a number of other personal, political, economic and cultural rights. Being directly related to the participation of society in the decision-making process in the state, the right to access information is an important component of democratic governance.

*Key words:* information, information society, information relations, right to information, right to access information.

DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-213-218